

De hoeve Hazeldonk

- EIGENAARS VAN 1326 TOT HEDEN -

emert telt een groot aantal hoeven waarvan de geschiedenis niet zelden terug gaat tot diep in de middeleeuwen. Een groot aantal hedendaagse straat- en gehuchtnamen zijn aan deze oude hoeven ontleend. Strijbos, Esdonk, Logt, Milschot, Tereiken, Groenendaal, Hoge Aarle, de Bleek en nog vele anderen zijn daar voorbeelden van. Ook de straatnaam Hazeldonklaan werd ontleend aan zo'n oude hoeve: "de hoeve Hazeldonk".

Bij vele ouderen is deze hoeve nog wel bekend als de boerderij van de Latijnse School van Gemert. Sedert 1587, het stichtingsjaar van de school, was de hoeve haar eigendom. Pas na een openbare verkoping in augustus 1920 ging de hoeve over in particuliere handen. Zomer 1922 kon de familie de Wit de gedane koop aanvaarden. In 1964 werd de familie van Dijk eigenaar.

Gerlacus van den Elsen bracht in zijn: "Geschiedenis van de Latijnse School van Gemert" uiteraard de hoeve Hazeldonk ter sprake (1). In de tijd dat Gerlacus hierover schreef (1887), toen lag de oude omgrachte hoeve nog op zijn oorspronkelijke plaats in een bocht van de steeg, die uitkomt op de nu verharde Hazeldonklaan (zie de bijgaande situatieschets en de toelichting daarop). In 1909 werd onder Rector Klaassen ter vervanging van de oude vervallen hoeve een nieuwe boerderij gebouwd. De "nieuwe Hazeldonk" wordt thans bewoond door P. van Dijk, landbouwer, Hazeldonklaan 40 (n.b. "de Hazeldonk" is dus niet de wit beschilderde boerderij daar tegenover, die met grote letters op een houten bord aan de voorgevel de naam "Hazeldonk" uitdraagt). Van de oude hoeve is niets meer te vinden. In 1959 werden de laatste stukken gracht ge-

dempt, nadat zij in het begin van de dertiger jaren al hadden gediend als eerste gemeentelijke stortplaats van huisvuil. (2)

Gerlacus van den Elsen gaf over de hoeve Hazeldonk niet veel bijzonderheden. De vermelding van het feit dat de hoeve in het jaar 1587 door Hendrik Ruischenberg, stichter van de Latijnse School werd aangekocht voor de som van 3201,25 zegt overigens toch wel een heleboel over de hoeve Hazeldonk. Het gebouw immers waarin de school werd gevestigd, daarvoor werd "slechts" 1150 gulden neergeteld en het door grachten omgeven schoolgebouw gold toch als één der voornaamste gebouwen in de dorpskom van Gemert. De hoeve Hazeldonk was dus zeker niet zomaar een boerderijtje met wat land.

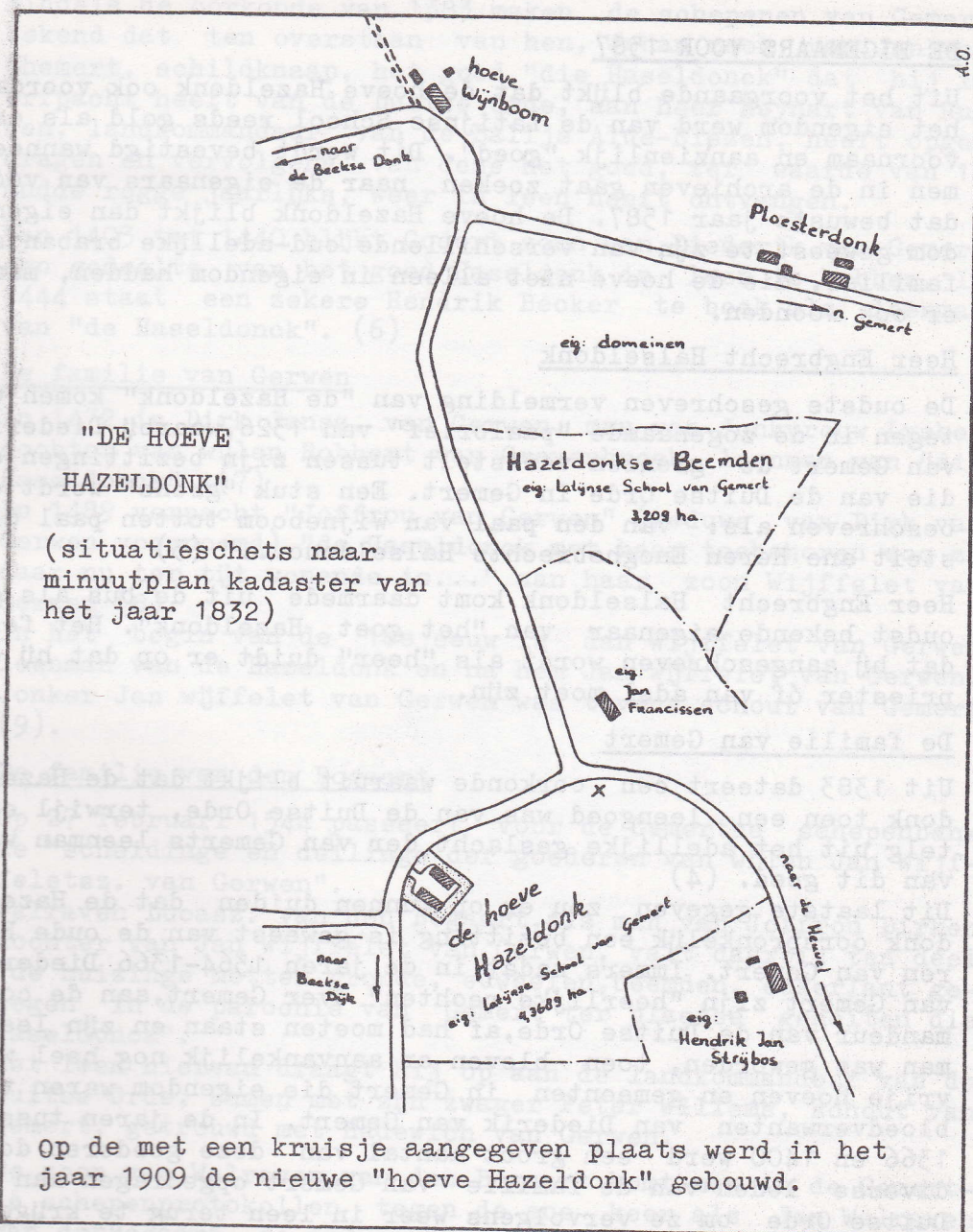
Volgens Gerlacus zou de hoeve in 1702 geweldig beschadigd zijn geworden door Hollandse soldaten, die destijds in Gemert gelegerd waren, er veel verwoestingen aanrichtten en zelfs moorden pleegden. In 1716 moet de hoeve tijdens een geweldige storm zijn ingestort. Verder noemt Gerlacus dan nog Caspar Driessen Houbraken als pachter tot 1774 en na hem zekere Dries van Doren tot 1822.

Toelichting bij de situatieschets.

De tekening is gebaseerd op de kadastergegevens van 1832.

De verharde weg lopende van de Heuvel tot ongeveer ter hoogte van de plaats waar vroeger de hoeve Wijnboom lag, heet sedert een 15-tal jaren "Hazeldonklaan".

Van oudsher bestond "het goed Hazeldonk" uit drie perselen te weten a) de landerijen bij de omgrachte hoeve ter grootte van 4,37 ha b) de gronden gelegen tussen de huidige Hazeldonklaan en de Wijnboomlaan, zoals aangegeven op de tekening, ter grootte van 3,21 ha en c) het derde perseel (in 1832 aangeduid als "bouwland") was gelegen achter de hoeve Wijnboom (d.i. ten noorden daarvan, uitstrekkend tot aan de Kampense steeg welke parallel loopt aan de Wijnboomlaan), ter grootte van 1,96 ha. De totale grootte was dus ruim 9,5 ha. In 1920 was dat zo, in 1832 was dat zo, en tot nu toe is uit niets gebleken dat het al niet sedert 1587 zo was.

DE EIGENAARS VOOR 1587

Uit het voorgaande blijkt dat de hoeve Hazeldonk ook voordat het eigendom werd van de Latijnse School reeds gold als een voornaam en aanzienlijk "goed". Dit wordt bevestigd wanneer men in de archieven gaat zoeken naar de eigenaars van vóór dat bewuste jaar 1587. De hoeve Hazeldonk blijkt dan eigendom geweest te zijn van verschillende oud-adellijke brabantse families, die de hoeve niet alleen in eigendom hadden, maar er ook woonden.

Heer Engbrecht Halseldonk

De oudste geschreven vermelding van "de Hazeldonk" komen we tegen in de zogenaamde "paalbrief" van 1326, waarbij Diederik van Gemert de grenzen vaststelt tussen zijn bezittingen en die van de Duitse Orde in Gemert. Een stuk "grens" wordt er beschreven als: "van den paal van Wijneboom totten paal die steit ane Heren Enghebrechts Halseldonc..." (3)

Heer Engbrecht Halseldonk komt daarmee uit de bus als de oudst bekende eigenaar van "het goet Hazeldonk". Het feit dat hij aangeschreven wordt als "heer" duidt er op dat hij óf priester óf van adel moet zijn.

De familie van Gemert

Uit 1383 dateert een oorkonde waaruit blijkt dat de Hazeldonk toen een leengoed was van de Duitse Orde, terwijl een telg uit het adellijke geslacht der van Gemerts leenman was van dit goed. (4)

Dit laatste gegeven zou er op kunnen duiden dat de Hazeldonk oorspronkelijk een bezitting is geweest van de oude Heren van Gemert. Immers nadat in de jaren 1364-1366 Diederik van Gemert zijn "heerlijke rechten" over Gemert, aan de commandeur van de Duitse Orde, af had moeten staan en zijn leenman was geworden, toen bleven er aanvankelijk nog heel wat vrije hoeven en gemeenten in Gemert die eigendom waren van bloedverwanten van Diederik van Gemert. In de jaren tussen 1366 en 1400 werd een groot aantal van deze goederen door diverse leden van de familie van Gemert opgedragen aan de Duitse Orde om ze vervolgens weer in leen terug te krijgen. (5)

Middels de oorkonde van 1383 maken de schepenen van Gemert bekend dat ten overstaan van hen, Johan zoon van Jan van Ghemert, schildknaap, het goed "die Haseldonck" dat hij in erfpacht heeft van de Duitse Orde, aan heer Reynart van Hussen, landkommandeur van de Balijsche Alde-Biezen, heeft opgedragen en vervolgens van deze het goed, ter waarde van 17 mudde rogge jaarlijks, weer in leen heeft ontvangen.

Van 1403 tot 1440 blijkt Godert zoon van Diederik van Gemert een gedeelte van het goed Haseldonck in leen te hebben. In 1444 staat een zekere Hendrik Becker te boek als leenman van "de Haseldonck". (6)

De familie van Gerwen

In 1472 is Dirk Jansz. van Gerwen, man van Jonkvrouw Lysbet dochter van wijlen Robbert van Grevenbroek, leenman van "die Haseldonck". (7)

In 1489 verpacht "Joffrou van Gerwen" (weduwe van Dirk van Gerwen voornoemd) "de Haseldonck met haar toebehoren zoo zij daar nu ter tijt wonende is..." aan haar zoon Wijffelet van Gerwen (8).

In het begin van de 16e eeuw is dan Wijffelet van Gerwen leenman van de Haseldonck en na hem Jan Wijffelet van Gerwen. Jonker Jan wijffelet van Gerwen was tevens schout van Gemert (9).

De familie van den Bogaart

Op 27 februari 1544 passeert voor de Gemertse schepenbank de "scheidinge en deilinge der goederen van wijlen Jan Wijffeletsz. van Gerwen".

Walraven Lucasz. van den Bogaart, als man van Joffrou Dirken dochter van Jan Wijffelet van Gerwen, valt daarbij ten deel "de huizinge metten gronde, euwselen, beemden, eckerlant gelegen in de parochie van Gemert ter plaetse geheiten die Haseldonck".

Het leen hiervan draagt hij op aan de landkommandeur van de Duitse Orde, samen met zijn zwager Peter Willems, schout van Gemert, getrouwd met Hadewich van Gerwen.

De zoon van Walraven van den Bogaart komt men in de Gemertse schepenprotokollen tegen de ene keer als Jan Walraven van den Bogaart, de andere keer als Jan Walraven v.d. Hasel-

donk. Deze Jan Walraven van den Bogaart was getrouwd met Jenneke van Einatten, een bastaarddochter van commandeur Hendrik van Einatten. (10)

In het begin van het jaar 1587 verkoopt Jenneke van Einatte weduwe van Jan van den Bogaart met haar kinderen het leengoed de Haseldonk (en tevens het goet Wijnboom) aan Hendrik van Ruischenberg, landcommandeur van Alde-Biezen en Heer van Gemert. In het "Kommanderije-archief" bevindt zich nog de kwitantie wegens gedane betaling van 3200 Carolus gulden. (11)

In hetzelfde jaar 1587 werd door genoemde Hendrik van Ruischenberg de Latijnse School van Gemert gesticht. De hoeve Hazeldonk behoorde sedert de stichtingsdatum tot de vaste bezittingen van de school.

Samenvatting

De "Hoeve Hazeldonk" komt reeds in de oudste Gemertse archiefstukken tevoorschijn als een voornamen bezitting. Sedert de tweede helft van de 14e eeuw blijkt het een leengoed te zijn van de Duitse Orde. De leenmannen daarvan behoorden tot oud-adellijke brabantse geslachten. We noemen achtereenvolgens: Jan van Gemert (1383); Godert van Gemert (1403-1440); Hendrik Becker (1444); Dirk van Gerwen (1472); Wijffelet van Gerwen (ca.1500); (schout) Jan Wijffelet van Gerwen (-1544); Walraven van den Bogaart (1544-..); Jan Walravensz. van den Bogaart (tot 1587).

In 1587 werd de hoeve eigendom van de Latijnse School.

Wanneer het archief van de Latijnse School, thans gedeponneerd op het gemeente-archief van Gemert, wat op orde is, kan het tweede deel van de geschiedenis van de hoeve Hazeldonk geschreven worden.

Marinus de Wit, oud-bewoner van de nieuwe Hazeldonk (gebouwd 1909), weet zich van de "bouwval" achter de nieuwe hoeve nog heel wat te herinneren. Daarom (met goedvinden van Marinus) -wordt vervolgd-

Ad Otten

NOTEN

- (1) Gerlacus v.d.Elsen, Geschiedenis van de Latijnse School van Gemert, 1887, blz.125.
- (2) Volgens mededeling van Marinus de Wit. Marinus woonde op "de nieuwe Hazeldonk" van 1922 tot 1960.
- (3) Rijksarchief 's-Bosch - Archief Kommanderije Gemert, inventarisnr.8; Oorkondenboek van Gemert, uitg. Heemkundekring Gemert, oorkonde de dato 24.6.1326, transcriptie: Martien v.d.Wijst.
- (4) R.A. 's-Bosch - Archief Kommanderije Gemert, inv.nr.59-regest 71.
- (5) id. - id. regesten: 43-46,59,60,70-72, 100-102,110.
- (6) id. - id. inventarisnrs. 60-61; regesten 122,256,270,271.
- (7) id. - Rechterlijk Archief Den Bosch, schepenprotokollen van 1471/1472 - folio 238.
- (8) id. - Rechterlijk Archief Gemert R97 folio 46verso
- (9) id. - id. R102 d.d.12-4-1527; R105 d.d.27-2-1544.
- (10) id. - id. R106 folio 180v.-181v.
- (11) id. - Archief Kommanderije Gemert, Inv.nr.62.

